

doi <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1947>

Dr. Berat AKINCI

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Adana / TÜRKİYE

Citation: Akıncı, B. (2020). Covid-19 pandemisi sonrasında sivil toplum kuruluşları: Artçı değişimlerin sivil toplum kuruluşlarının işlevsel rollerine yansımaları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(55), 1809-1816.

COVID-19 PANDEMİSİ SONRASINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI: ARTÇI DEĞİŞİMLERİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVSEL ROLLERİNE YANSIMALARI*

ÖZET

Geçmişten günümüze toplumların özgürlük ve demokrasi taleplerine aracılık eden Sivil Toplum Kuruluşları (STK), sosyal faydayı sağlamak adına çoğunluğunu gönüllü çalışanların oluşturduğu kar amacı gütmeyen hükümet dışı bağımsız kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde eğitimden sağlığa, spordan sanata ve kültüre kadar birçok alanda faaliyet gösteren STK'lar; vakıf, dernek, kulüp, federasyon, birlik ve topluluk gibi farklı hukuki yapılarda toplumsal hayata öncülük etmektedir. Taşındığı misyona bağlı olarak önemi her geçen gün artan ve yaygınlaşan STK'ların, kurumsallaşma yolunda çok ciddi sınamalardan geçtiği bilinmektedir. Bu noktadan bir taraftan yönetsel sorunlar ve ekonomik kaygılarla yüzleşmek zorunda kalan STK'lar, diğer taraftan da Aralık 2019'un sonlarında Çin'de patlak veren COVID-19 salgını ile baş etmek zorunda kalmıştır. Dünya çapında devletlerin, yerel ve bölgesel yönetimlerin, ulus üstü ve uluslararası kuruluşların hazırlıksız yakalandığı pandemi sürecinde, STK'ların da böylesine geniş çapta bir salgından etkilenmemesi mümkün değildir. Özellikle kriz ve acil durumlarda daha çok ihtiyacı hissettiğimiz STK'lar, pandemi sürecinde hükümetlerin almış olduğu tedbirler kapsamında sahadaki aktif çalışmalarını ya azaltmak ya da faaliyetlerini sanal ortama aktarmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla çalışmada salgının yaratmış olduğu belirsizlik ve panik ortamı sonrasında birçok dönüşümün kontrolsüz bir şekilde gerçekleşeceği öngörülerek, bu sürecin STK'ların hizmet sunucu, öncü, değer koruyucu ve savunuculuk gibi işlevsel rolleri açısından ne gibi etkiler doğuracağı üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, Covid-19 pandemisi.

CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS AFTER COVID-19 PANDEMIC: REFLECTIONS OF THE AUCTION CHANGES ON THE FUNCTIONAL ROLES OF CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS

ABSTRACT

Civil Society Organizations (NGOs), which mediated the demands of societies for freedom and democracy from past to present, are defined as non-governmental organizations, mostly volunteers, in order to provide social benefit. Today, NGOs operating in many fields from education to health, sports to art and culture; lead social life in different legal structures such as foundations, associations, clubs, federations, unions and communities. It is known that NGOs, whose importance increases day by day, depending on the mission they carry, undergo serious tests on the way to institutionalization. From this point, on the one hand, NGOs that had to face administrative problems and economic concerns had to cope with the COVID-19 outbreak that erupted in China in late December 2019. It is not possible for NGOs to be affected by such a wide-ranging epidemic in the pandemic process, in which states, local and regional governments, supranational and international organizations are caught unprepared. NGOs, which we need more in crisis and emergency situations, have had to either reduce their active activities in the field or transfer their activities to the virtual environment within the scope of the measures taken by the governments during the pandemic process. Therefore, in this study, by predicting that many transformations will occur uncontrollably after the uncertainty and panic environment created by the epidemic, the impact of this process on the functional roles of NGOs such as service providers, pioneers, value protectors and advocacy is emphasized.

Keywords: Civil Society, Civil Society Organizations, Covid-19 Pandemic.

* Bu makale 27.06.2020 tarihinde veriler güncellenerek yayına alınmıştır

1. GİRİŞ

Var oluşlarıyla kadim bir geçmişe sahip olan sivil toplum ve onun içerisinde yer alan STK'lar, birey ve devlet arasında kalan alanda kolektif katılıma ve dayanışma ruhuna öncülük etmektedir. Devletle özdeşleyen sivil toplumdaki, devletin birey ve toplum lehine dengelenmesine katkı sunan bağımsız oluşumlara geçiş oldukça uzun ve meşakkatli mücadelelerin sonunda gerçekleşmiştir. Nihayetinde sosyal faydanın önündeki bütün engellemelere karşı ortak aklı temsil eden sivil toplum ve örgütsel parçası STK'lar, modern devletin özgürlük ve demokrasiyle olan ilişkisinde başat rol oynamaktadır (Cicioğlu ve Bostancı, 2017).

Hükümetlerin her türlü baskı ve diktelerine karşı kendi inisiyatifleriyle kararlar alabilen STK'lar; finansal kaynakları özgün, yapmış olduğu faaliyetlerinde hukuk dışı uygulamaları reddeden ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Tek bir tabiiyete ait olmayan ve zamanla değişen sivil toplum algısı ile uluslararası sistem içerisinde toplumsal dönüşüme de öncülük etmektedir. STK'lar bir taraftan sivil toplumun aracı olarak toplumun değişim ve dönüşümüne öncülük ederken, diğer taraftan da toplumun bir parçası olarak kendisi de bu değişimden bizzat etkilenmektedir. Özellikle yakın tarihimizde demokratik düzenin bir parçası olarak daha çok varlık gösteren STK'lar, toplumun artan ilgisine karşılık verebilmek adına kurumsal yapılarını ve faaliyetlerini yeniden düzenleme gereği hissetmiştir (Gözübüyük Tamer, 2010).

Bu noktadan COVID-19 gibi küresel ölçekte ortaya çıkan ve toplumun bütünü üzerinde etkili olan bir salgının, STK'ların örgütsel hedef ve faaliyetlerinde de dönüştürücü bir etki yapması beklenmektedir. Pandeminin başta sağlık uygulamaları ve sosyal mesafe olmak üzere ulaşımda, ekonomide, kültürel faaliyetlerde ve hatta ikili ilişkilerde alışılmış kural ve kaideleri yeniden belirlemiş olması, bu alanlarda varlık gösteren STK'ların da yeni düzene ayak uydurmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla STK'ların küresel ölçekte COVID-19 kapsamında alınan tedbir kararları çerçevesinde başta operasyonel faaliyetleri olmak üzere işlevsel rolleri ve kaynak yaratma stratejilerinde de ciddi değişikliklerin olması kuvvetle muhtemel gözükmektedir.

2. COVID-19 PANDEMİSİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.1. Sınır Tanımayan Virüs Salgını: COVID-19 Pandemisi

Bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 virüsü, öncelikli olarak Çin'in Vuhan bölgesinde Aralık 2019'un sonlarına doğru ortaya çıkmıştır (Shih, Lynch, Denyer ve Shammas, 2020). Yüksek ateş, kuru öksürük, solunum sıkıntısı, koku algısını kaybetme gibi semptomlar gösteren virüs, yüksek oranda öldürücülük ve hızlı bulaşma özelliği ile diğer bölgelere ve diğer ülkelere kolayca yayılmıştır (Amin, Sharif, Saeed, Durrani ve Jilani, 2020; Lechien vd., 2020). Başlangıçta bu semptomlara bağlı kalmaksızın etki gösteren virüs, tedavi sürecinde kullanılan aşılara da olumlu yanıt vermemiştir. Nihayetinde böylesine bir tablo ile mücadele kapsamında özellikle hastalığın önlenmesi, bulaş riskinin ve yayılımının yok edilmesi, teşhis ve tedavinin olabildiğince hızlı ve kararlı bir şekilde yapılabilmesi için hastalığın tanımlanmasını da zorunlu kılmaktadır (World Health Organization [WHO], 2020a).

Salgın öncesinde nedensiz bir şekilde gelişme gösteren ve tedaviye oldukça aşırı direnç gösteren bir zatürre tanısı konulması, Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi (ICTV)'ni harekete geçirmiş ve farklılık taşıyan bu virüsün adını "Ciddi Akut Solunum Sendromu Koronavirüs-2 (SARS-CoV-2)" olarak belirlemiştir. ICTV tarafından bu ismin verilmiş olmasında virüsün 2003 yılında patlak veren SARS salgınından da sorumlu olması yatmaktadır. Ancak Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bu yeni hastalığın adını 11 Şubat 2020 tarihinde "COVID-19" olarak değiştirmiştir. Türkiye'de ise başta Sağlık Bakanlığı (SB) olmak üzere çeşitli medya kuruluşlarında daha çok Koronavirüs veya Kovid-19 ismi ön plana çıkmış ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (SB, 2020; WHO, 2020a).

Çin'de Aralık 2019'da ortaya çıkan ve zamanla ülke genelinde salgın hale gelen bu virüs, Ocak 2020 ortalarında bulaşma hızını artırarak Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya-Pasifik'te yer alan çeşitli ülkelere de sirayet etmiştir. WHO virüsün yayılma hızı ve tespit edilen vaka sayılarını da göz önüne alarak COVID-19'u 11 Mart 2020 tarihinde küresel salgın (Pandemi) olarak ilan etmiştir (Vikipedi, 2020). Çin hükümeti; Vuhan şehrinde ortaya çıkan bu virüsü, öncesinde dünya kamuoyundan saklamış; 23 Ocak 2020 tarihinden itibaren ise virüsün başka bölgelere sıçramaması adına karantina uygulamalarına başlamıştır. Ancak ne var ki Çin'in bu tedbirleri fayda sağlamamış ve virüsün merkez üssü zamana ve

alınan tedbirlere göre sürekli yer değiştirmiştir. COVID-19'un küresel ölçekte son durumunu yansıtan tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2.1. Ülkelere Göre COVID-19 Vaka Sayıları

Ülkeler	Onaylanmış vaka Sayısı	İyileşen Hasta Sayısı	Ölen Hasta Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	2.208.829	721.716	118.895
Brezilya	1.032.913	543.186	48.954
Rusya	584.680	339.711	8.111
Hindistan	410.461	237.196	13.254
Birleşik Krallık	303.114	Veri yok	42.589
Çin	84.997	78.413	4.646
Tüm Dünya	8.708.008	4.743.658	461.715

Kaynak: Google Haberler, 2020.

Tablo 2.1. verileri ışığında virüsün ilk merkez üssü olan Çin, zaman geçtikçe sıralamada gerilere düşmüştür. Bu andan itibaren virüsün merkez üssü önce Avrupa (İtalya, İspanya, Fransa), Haziran ayı itibarıyla ise Amerika (ABD, Brezilya) kıtası olmuştur. WHO verilerine göre 21 Haziran 2020 tarihi itibarıyla dünyada 216 ülke ve bölgede toplamda 8.708.008 onaylanmış vaka ve 4.743.658 tedavisi tamamlanan ve iyileşen hasta sayısına ulaşılmıştır. Bu süre zarfında 461.715 hasta ise hayatını kaybetmiştir. Türkiye'de ise ilk vakanın tespit edildiği 11 Mart 2020 tarihinden itibaren SB'nin son açıklamalarına göre 187.685 onaylanmış vaka, 160.240 iyileşen hasta ve 4,950 ölüm vakası gerçekleşmiştir (WHO, 2020b; SB, 2020).

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Eski Yunan polis devletlerinde devletle eşdeğer olarak görülen sivil toplum, geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümlerin sonucunda özellikle son çeyrek yüzyılda tekrar adından sıkça söz ettirmektedir. Özellikle 18. yüzyılda Avrupa'da aydınlanma döneminde burjuva sınıfının da desteğiyle hak mücadelesinde başat rol oynamıştır. Yunan polis devletlerinde; devletle eşdeğer görülen sivil toplum, hak mücadelesindeki öncü rolüyle zamanla devletten ayrılmaya ve politik kamusal alan içerisinde özgürlük ve demokrasi taleplerinin savunucusu olmaya başlamıştır (Aslan, 2010).

Sivil toplumun aracı ve organize olmuş hali olan STK'lar ise kurumsallaşmış yapılarıyla gönüllülük esasına göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Devlet teşkilatının dışında ve ondan bağımsız bir şekilde hareket eden STK'lar, bireyin tek başına yapamadığı/yaptıramadığı hususları toplumun faydasına olacak şekilde birlikte yapmaktadır. Dayanışma ruhuyla hareket eden STK'lar; bireyin tek başına yeterli gelmeyen gücüne karşılık, toplumsal faydayı sağlamak adına konsolide bir güç oluşturmaktadır. Bu bakımından STK'lar herhangi bir devlet kurumundan emir almadan sadece kendi karar mercileri ile hareket edebilen, politize olmadan dış baskılara direnebilen ve böylelikle de demokratik ilke ve uygulamaların kök salmasına katkı sağlayan kuruluşlardır (Özden, 2008:11-27).

Bütün bu özellikleriyle demokratik katılımı artıran, toplumun her alanına sirayet ederek sivil toplumun gelişmesine aracılık eden STK'lar, gönüllülerden oluşan çalışanlarıyla adeta bir gönül köprüsü inşa etmektedir. Özel sektör uygulamalarıyla örtüşen yanı sıra herhangi bir kamu kurum ve kuruluşlarıyla organik bir bağının olmamasıdır. STK'lar ihtiyaç sahiplerine veyahut çalışma alanlarına yönelik sunacakları hizmetlerin maliyetleri için gerekli finansmanı çok farklı kaynaklardan elde etmektedir. Bunların içerisinde bireysel fonlar önemli olmakla birlikte daha çok kurumlardan sağlanan fonlar belirleyici olmaktadır. Toplanan fonlarla birlikte faaliyetlerden elde edilen gelirler ise yine STK'ların gelecek faaliyetlerinde kullanılmak üzere korunmakta, herhangi bir üye veyahut yöneticiye kar payı olarak dağıtılmamaktadır (Akıncı, 2018:139-151).

3. COVID-19 PANDEMİSİ SONRASINDA DEĞİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA YANSIMALARI

3.1. COVID-19 Pandemisi Sonrasında Yaşanabilecek Artçı Değişimler

COVID-19 salgınının ilk ortaya çıktığı andan itibaren ortaya koymuş olduğu yayılma hızı çok kısa zaman içerisinde bütün insanlığı tehdit edebilecek boyuta ulaşmıştır. Öyle ki hastalığın daha zirve

noktasına ulaşılmadan bile merkez üssü sürekli değişmekte, başkalaşım geçiren virüs ile mücadelede aşı çalışmaları bir türlü nihai sona ulaşmamaktadır. İnsanlık ve küresel sistem bu denli büyük çapta bir salgına hazırlıksız yakalanmış ve böylesine bir tablo karşısında mücadelede oldukça zorlanılmıştır. Bununla birlikte virüsün yayılmasını önlemek ve vaka sayılarının azaltılması için alınan tedbirler de ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Öyle ki devletler, ulus üstü ve uluslararası kurum ve kuruluşlar ve nihayetinde bireyler virüsle mücadele kapsamında alacakları kararlarda çoğu zaman sağlık kaygıları ile ekonomik gereksinimler arasında sıkışıp kalmaktadır.

Çin’de ortaya çıkan virüsün küresel bir salgına dönüşmesi; başta sağlık sektöründeki tedarik zincirini, sonrasında ise hayatın her alanına dokunan sektörleri büyük oranda akamete uğratmıştır. Bu bağlamda devletlerin özelinde ise insanların sağlık ekipmanlarına ulaşım noktasında yaşadığı kargaşa, küresel siyasette öncü ülkeleri bile zor durumda bırakmıştır. Virüsle mücadele kapsamında alınan tedbir kararları; bir taraftan sosyal hayatın sınırlarını değiştirerek insanları karantina altında tutarken, diğer taraftan da ülkelerin sınırlarını dış dünyaya kapatarak daha çok içe kapanma ve kendi başlarına mücadele etmeye zorlamıştır. Bu süre zarfında başta sağlık sektörü olmak üzere, ekonomiden siyasete, toplumsal ilişkilerden sanata ve hatta uluslararası sistemin temel ögesi olan devlete kadar dönüştürücü bir baskı hissedilmektedir.

Başlangıçta pandeminin geniş bir alanı etkilemesine binaen ilgili alanlarda dönüşümün olup olmayacağı tartışılırken, içinden geçtiğimiz haftalarda artık bu dönüşümün derinliği ve küresel boyutta ne gibi kaymalara yol açacağı tartışılmaktadır. Yaşanan tartışmalarda bir kesim değişimin kaçınılmaz olduğundan bahsederken, diğer bir kesim ise daha ihtiyatlı bir analizle yetinmektedir. Ancak pandemi sürecinin gittikçe uzaması ve etkisinin küresel düzeyde daha çok hissedilir olması; I. ve II. dünya savaşları veya Soğuk Savaş’ın sona ermesi gibi küresel düzeyde sistem değiştirici bir kırılma yaşatmasa da, uluslararası sistemin sorgulanmasını hızlandırma potansiyeli taşımaktadır (Ulutaş, 2020:10-20).

Her ne kadar COVID-19’un devletlere, uluslararası ve ulus üstü kurumlara ve hatta bireylere olası etkileri tartışılmalı olsa da, insanların karantina süresince evde bulunmaları sosyal mesafe kurulları çerçevesinde “sanallaşma” trendinin kompleks bir hal almasına vesile olmuştur. Özellikle bu dönemde ortaya çıkan güvenlik ve kontrol mekanizmaları ile esnek çalışma yöntemleri pandemi sürecine damga vurmuştur. Tartışmasız bütün sektörlerde sanallaşma ve dijital platformların kullanılması kurumlar ve bireyler için önemli bir kazanım olmuştur. Nihayetinde pandemi süreci öncesinde de var olan bu yöntemler, salgın dönemiyle birlikte oldukça yaygınlaşmış ve önemli bir etkileşim aracı olarak toplumsal dönüşümün hızlanmasına etki edebilecek bir yoğunluğa ulaşmıştır. Toplumsal dönüşümün hız kazanması dolaylı olarak var olan küresel ve ekonomik düzen üzerindeki farklılaşma eğilimlerine de ivme kazandırmaktadır (Aydın, 2020:40-44)

Bununla birlikte Aybar ve Zarifoğlu’dan aktaran Ulutaş (2020:10-20), COVID-19 pandemisinin toplumlar ve devletler üzerindeki en net etkisinin ekonomi üzerine olacağını ileri sürmektedir. Özellikle küresel salgın sürecinde ekonominin neredeyse durma noktasında gelmesi, küresel arenada var olan rekabet koşullarının hiç olmadığı kadar dikkate alınmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla ülkeler pandemi sonrasında kazançlarını maksimize edebilmek adına ekonomi yönetimini yeniden yapılandırması, hem tedarik güvenliği hem de iktisadi dinamiklerin daha verimli kullanılması açısından önem taşımaktadır.

3.2. COVID-19 Pandemisinin STK’ların İşlevsel Rollerine Etkisi

Geçmişten günümüze dünyanın hiçbir noktası veya hangi ülkesi yoktur ki, herhangi bir siyasal, sosyal, ekonomik buhran veya doğal afetler ile karşı karşıya kalmamasın. Hatta ve hatta ne kadar önlem alınmış bile olsa, benzer krizlerin ve doğal afetlerin yaşanmasının önüne bir türlü geçilememektedir. Böylesine bir kriz anında toplumlar ve ülkeler, bu sürecin en az hasarla atlatılabilmesi ve kriz öncesi durumdan daha iyi bir noktaya gelinebilmesi için iyi bir yönetişime ihtiyaç duymaktadır. Bu noktadan kriz anı ve sonrasını fırsata çevirebilmek, hükümetlere olduğu kadar toplumlara da önemli sorumluluklar yüklemektedir. Toplumun içerisinde var olan ve devlet ile birey arasında bir köprü olan STK’lar da sorunların çözümü noktasında topluma, hükümetlere ve devletlere yardımcı olmaktadır.

Öyle ki STK’lar var olan toplumsal sorunların veya krizlerin çözülmesi noktasında ülkenin her tarafına yayılan teşkilatları aracılığıyla devletin veya kamu örgütlerinin yetersiz kaldığı kılcal damarlara kadar

sirayet edebilmektedir. Şüphesiz STK'ların kamu kurumları nezdinde görece üstünlüğü toplumun içerisinde ve bizzat bireye temas etmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla her türlü toplumsal olay, doğal afet ve diğer buhranlarda (ekonomik, siyasal vb. krizler) üstlenmiş oldukları işlevsel rolleriyle toplum bilincinin arttırılmasına katkı sağlamaktadır. STK'lar etkin bir kamuoyu oluşturulmasından, ayrımcılığa tabi tutulanların savunulmasına ve hatta toplumda var olan bütün değerlerin korunması ve yaşatılması noktasında öncü bir misyon üstlenmektedir (Karakoç, 2014:357-387).

Birey, toplum ve devlet açısından bu denli önemli bir misyonu yerine getiren STK'lar, en son 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan "İspanyol Gribi" pandemisi sonrasında en zorlu sınavını COVID-19 ile vermektedir. Böylesine geniş bir alanda ve hayatın bütün alanlarında etkisini hissettiren virüsün, önemli değişim ve dönüşümlere sebep olacağı da tartışılmaya devam etmektedir. Salgının boyutu ve süresi uzadıkça, ekonomik büyümelerin negatife dönmesinden, merkezi otoritesinin güçlenmesine, esnek çalışmadan yapay zekâ kullanımına ve hatta sosyal mesafenin yeniden tanımlanmasına kadar bazı neticeler şimdiden kendisini göstermektedir. Bunun da ötesinde, küresel sistemin yeniden dizaynında etkili olması beklenen pandemi; çok kültürlülüğün dezavantaj olarak görülmesi, ülkelerin hem kendi sınırları hem de vatandaşları için izolasyon tedbirlerini artırması, ulus üstü ve uluslararası kuruluşların varlık sebeplerinin daha çok sorgulanmasını tetiklemektedir (Hanioglu, 2020:24-29)

COVID-19 pandemi sürecinde değişimin kaçınılmaz olduğu bir dünyada STK'lar üstlenmiş oldukları misyon doğrultusunda örgütlenme biçimlerini ve faaliyetlerini sürekli olarak yenilemek zorunda kalacaktır. STK'ların işlevsel rollerini yerine getirebilme adına göstermiş oldukları performans; bir taraftan kamuoyu desteğini arkalarına almalarını sağlarken, diğer taraftan da kamu politikalarının belirlenmesinde vazgeçilmez bir unsur haline gelmelerine vesile olmaktadır (Gözübüyük Tamer, 2010). Ancak nihayetinde her alanda görülen dönüşüm hareketliliğinin STK'ların hizmet görme, savunuculuk, öncülük etme ve değer koruma rolleri üzerinde de bir takım yansımaları olması beklenmektedir. Bu yansımaları maddeler halinde bakacak olursak:

✓ *STK'ların Hizmet Sunucu İşlevi: STK'lar kamunun genel, ülke çapında ve tek düze hizmet anlayışı ile özel sektörün kar amacı güderek vermek istemediği hizmetler arasında çok önemli bir görevi yerine getirmektedir. Nihayetinde STK'lar ister azınlığın tercihlerini ve isterse de piyasanın yetersiz geldiği hizmetleri yerine getirmesi sosyal faydaya katkı sağlamaktadır. Ancak COVID-19 kapsamında alınan karantina tedbirleri kapsamında bazı faaliyetlerin online verilmesinin mümkün olmaması ve bazı teknik konulardaki var olan yetersizliğin bu süreçte derinleşmesi, STK'ların hizmet sunma rollerini olumsuz etkilemektedir. Bununla birlikte zaten kısıtlı kaynaklarla hizmet sunan STK'ların, bu süreçte finansal kaynak sağlama noktasında da zorlanması faaliyetleri neredeyse durma noktasına getirmiştir. COVID-19 sürecinde TÜSEV'in konuyla ilgili yapmış olduğu bir çalışmada ankete katılan STK'ların %75'i seminer, konferans ve gösteri gibi faaliyetlerini iptal ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Yine aynı çalışmada STK'ların %59'u eğitim faaliyetlerini, %43'ü saha çalışmaları ve hizmet sunma faaliyetlerini, %43'ü kaynak geliştirme faaliyetlerini ve en önemlisi %29'unun ise bütün faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldıklarını aktarmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018; TÜSEV,2020).*

✓ *STK'ların Öncü-Yenilikçi İşlevleri: Günümüzde sadece kriz ve acil durumlarda değil, her dönemde STK'ların toplumun istek ve beklentilerine duyarlı olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte COVID-19 pandemisinde olduğu gibi normal zamanlara göre STK'lara olan ihtiyaç daha çok hissedilir olmaktadır. Bu noktadan STK'lar mevcut duruma iyi adapte olarak hizmet sunumunda geliştirmiş oldukları yaklaşım, süreç veya programları kamu ve özel sektöre ihraç edebilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Kadrolarındaki uzman çalışanlarıyla deneyimledikleri süreç çıktılarını fırsata dönüştürecek inovasyon uygulamalarını daha geniş kitlelere yayabilmektedir. Ancak pandemi sürecinde yapılan araştırmalarda STK'ların neredeyse %33'ünün kriz dönemindeki yeni süreçlere adapte olmakta zorlandıkları görülmektedir (TÜSEV, 2020). Tam da bu noktada devlet, özel sektör ve STK'ların bir araya gelerek bu süreci mümkün olduğunca işbirliği ve dayanışma içerisinde geçirmelerinde kamu yararı bulunmaktadır.*

✓ *STK'ların Değer Koruma ve Yaşatma İşlevleri: Sivil toplum ve aracı konumunda olan STK'lar kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra özel sektörün farklı değerleri ifade etmede yetersiz kalabilmektedir. Çoğu kamu kurumu veyahut hükümetler çoğunluğun ortak tarihsel ve kültürel birikimlerine kulak kabartırken, korunması gereken dini, ideolojik, politik, kültürel ve sosyal diğer görüşlere duyarsız olabilmektedir. Bu noktadan STK'lar toplumla içe içe olduğundan ve ondan beslendiğinden söz konusu değerleri korumakla kalmaz aynı zamanda gelecek kuşaklara aktarılması noktasında köprü vazifesi görmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Ancak COVID-19 süreciyle birlikte çok kültürlülüğün bir sorun olarak görülmeğe başlaması, STK'ların bu noktadaki faaliyetlerini sektöre uğratma riski bulunmaktadır. Dolayısıyla böylesine kriz anlarında bütün kesimlerin ve değerlerin gözetilerek olası toplumsal travmaların yaşanması engellenmelidir. STK'lar değer korumu ve yaşatma rolüyle pandemi süreci sonrasında daha yaşanabilir ve kabul edilebilir bir değerler mozağı oluşturulmasında itici bir unsur olmaya devam etmesi beklenmektedir.*

✓ *STK'ların Savunuculuk İşlevi: STK'lar açısından son derece önemli olan bu işlev, kamu politikaların oluşturulmasında bütün kesimlerin eşit bir şekilde temsil edilmesini ve hiçbir grubun veya oluşumun bu sürecin dışında kalmamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu işlev çerçevesinde azınlıklardan, göçmenlere dezavantajlı gruplardan her türlü ayrımcılığa maruz kalanlara ihtiyaçları çerçevesinde yardımcı olunmaktadır. STK'lar bu süreçte aktif rol alarak seslerini duyuramayanlar için çekim merkezi haline gelmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Ancak COVID-19 pandemi sürecinde alınan tedbirlerden dolayı bu grupların sorunlarının politika aktörlerine ulaştırılmasında sorunlar yaşanmaktadır. TÜSEV'in yapmış olduğu araştırmada STK'ların %20'sinin savunuculuk faaliyetlerini erteledikleri anlaşılmaktadır (TÜSEV, 2020). Özellikle Türkiye gibi çok fazla sayıda mülteci ve yerinden edilmiş insanlara kapı açan ülkelerin; pandemi tedbirleri kapsamında STK'ların faaliyetlerini sınırlandırılmaları, bulaş riskini azaltma noktasında çaresizce kabul edilmektedir. Ancak düzensiz göçün vermiş olduğu sosyal ve siyasi etkiler ortadayken, kriz ortamlarında aktif görev alan STK'ların bir anda sahadan çekilmeleri var olan kaotik durumu daha da kötüleştirecektir. Bununla birlikte Türkiye'nin kamu, özel ve STK mensuplarından oluşturmuş olduğu "Vefa Destek Grupları", yardıma muhtaç kişilere yönelik pandemi sürecinde muazzam bir dayanışma örneği göstermiştir.*

COVID-19 pandemisiyle birlikte kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere, özel sektör ve STK'ların temel fonksiyonlarını yerine getirme noktasında çok büyük zorluklar yaşadığı görülmüştür. Söz konusu yetersizliklere gereksiz bürokratik yapılar da eklenince sürecin hızlı ve rasyonel kararlarla devam ettirilmesi neredeyse imkânsız bir hal almıştır. Elbette pandeminin sirayet ettiği bütün ülkelerde, benzer sonuçların olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Türkiye, Güney Kore, Çin ve Almanya gibi ülkeler, kriz yönetimi konusunda oldukça başarılı bir sınav vererek bu sürecin daha az hasarla atlatılmasını başarmışlardır. Bu noktadan COVID-19 sürecinde performansları ve varlıkları sorgulanan ulus üstü ve uluslararası örgütlerin aksine STK'lar, sosyal faydayı sağlama adına ulusal ve küresel çözümlere daha çok katkı sunma gayretinde olmuşlardır (Karakoç, 2014:357-387).

4. SONUÇ

Çin'den başlayarak bütün dünyayı etkisi altına alan COVID-19 virüsünün küresel bir sorun olarak pandemi seviyesine gelmesiyle birlikte, multidisipliner aktörler ve uygulamaların hayatımıza yön vermeye çalıştığına şahitlik etmekteyiz. Pandemi sürecinin uzaması, küresel salgının etkileri noktasında kaygı düzeyini artırmakta ve yoğun tartışmaların yaşanmasına vesile olmaktadır. Tartışmalarda pandemi sonrasında hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını düşünenler ve pek bir şeyin değişmeyeceğini ileri sürenler arasında ihtiyatlı yaklaşanlar da bulunmaktadır. Elbette devam eden pandemi sürecinin nereye evrileceği, neleri etkileyeceği ve neleri teğet geçeceğini yüzde yüz kestirmek mümkün değildir. Öyle bile olsa mevcut düzenin değişim ve dönüşümüne birilerinin direnç göstermesi de ihtimal dâhilindedir. Ancak şurası açık ki salgının süresi ve sınır tanımazlığı küresel sistemde büyük değişikliklerin yaşanabileceğine de işaret etmektedir (Aydınlı, 2020:35-40; Müftüler, 2020:20-24).

COVID-19 pandemisiyle birlikte küreselleşmenin temel ilkelerinin temelden sarsıldığı; tedbir kararları doğrultusunda sınırların kapatıldığı, insanların mal, hizmet ve sermayenin özgürce dolaşmadığı bir tabloyla karşı karşıyayız. Çok kısa zaman içerisinde yaşanan bu değişimlerin her ne kadar uluslararası bir boyutu olsa da, nihayetinde her ülke virüse karşı kendi mücadelesini vermektedir. Virüsün yaratmış olduğu kaosla mücadele kapsamında toplumun devletlerden, ulus üstü ve uluslararası kuruluşlardan, özel sektörden ve nihayetinde STK'lerden beklentisi yönetim çatısı altında net bir performans göstermeleridir. Bu yönüyle elde edilen deneyimler, sivil toplumun güvenliği ve gelişmesi için gerekli olan dinamizmi sağlamaya katkı sunmaktadır. Tam da bu süreçte toplumun içerisinden çıkan STK'lar üstlenmiş olduğu işlevsel rolleriyle kamuoyunu kriz sürecine daha iyi hazırlayacak ve sosyal faydanın maksimize edilmesi için başat rol oynayacaktır.

Ancak pandemiyle mücadele kapsamında alınan tedbir kararları ve önceliklerin değişmesi STK'ların işlevsel rolleri üzerinde de baskı yaratmaktadır. Özellikle hizmet sunma rolü kapsamında STK'ların oldukça zorlandığı, fonlayanların önceliklerinin değişmesine paralel olarak kaynak sıkıntısına düştüğü görülmektedir. TESEV'in konuyla ilgili yaptığı bir araştırmada COVID-19 sürecinde STK'ların üçte birinin faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldığı görülmektedir. Şüphesiz böylesine bir tablo sivil toplumun gelişmesine ve hatta pandemi sürecinin zararsız atlatılmasının önünde çok büyük bir engeldir. Yine de krizi fırsata dönüştürmek isteyen STK'lar; inovasyon uygulamalarına ağırlık vererek, pandemi sürecinde öncü rolüne devam etmiştir. Özellikle kamuoyunu bilinçlendirmek adına çok kısa bir zaman diliminde uzaktan eğitim modeline geçerek, fiziksel sınırlamaların etkisini en aza indirmişlerdir.

Pandemi sürecinin uzun süreceği beklentisi, virüsle mücadele kadar pandemi sonrasında da hazırlık yapmayı gerekli kılmaktadır. Merkezi hükümetlerin daha çok sorumluluk ve inisiyatif aldığı bu süreçte, yönetişin mekanizmasını etkili kullanarak toplumu ilgilendiren konularda STK'ları işe dahil etmesi önem arz etmektedir. Kriz, salgın ve buhran dönemlerinde hükümetlerin tek başlarına karar almalarının yerine STK'ların bu sürece dahil edilmesi, toplumun beklenti ve taleplerine daha etkin cevap verilmesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda kriz sonrasında merkezi hükümetlerin güçleneceği savından hareketle; STK'ların işlevsel rollerine yapılacak her katkının birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi daha da güçlendirmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- AMİN, F., SHARİF, S., SAEED, R., DURRANİ, N. & JİLANİ, D. (2020). Effect of COVID-19 pandemic on anxiety and burnout levels in emergency healthcare workers: a questionnaire study, <https://www.researchsquare.com/article/rs-27559/v1>, Erişim Tarihi:15.05.2020
- AKINCI, B. (2018). 15 Temmuz Darbe Girişiminin Vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşlarında Aktif Görev Alma İsteğine Olası Etkisi, *II. Uluslararası Multidisipliner Kongresi*, Bildiri Tam Metin Kitabı, Akademisyen Kitapevi, Ankara.
- ASLAN, S. (2010). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 188-212.
- AYBAR, S. (2020). "Küresel İktisadi Dönüşüm Dinamiklerinin Jeopolitik Yansımaları" içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- AYDIN, M. (2020). "Covid-19 ve Uluslararası Düzen", içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- AYDINLI, E. (2020). "Salgınlar Ve Uluslararası Sistemin Dayanıklılığı", içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- CİCİOĞLU, F. ve BOSTANCI, B. (2017). Non-Governmental Organizations in The International System: A Case Study of Greenpeace. *PESA International Journal of Social Studies*, 3(2),71-82.
- GOOGLE HABERLER (2020). Koronavirüs COVID-19, <https://news.google.com/covid19/map?hl=tr&gl=TR&ceid=TR%3Atr&mid=%2Fm%2F0fbp0>, Erişim tarihi: 22.06.2020.
- GÖZÜBÜYÜK TAMER, M. (2010). Tarihsel Süreçte Sivil Toplum, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1),89-106.

- HANIOĞLU, M. Ş. (2020). “Covid-19 Sonrası Küresel Düzen: İki Seçenek”, içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- KALKINMA BAKANLIĞI (2018). Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: KB:3020-ÖİK: 801, Ankara.
- KARAKOÇ, E. (2014). “Kriz Ortamlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi”, içinde *Kriz Yönetimi: İletişimsel Temelde Çözüm Odaklı Stratejik Yaklaşımlar*. Ed. Mustafa Akdağ ve Ümit Arkan, Nüve Kültür Merkezi, Konya.
- LECHIEN, J. R., CHIESA-ESTOMBA, C. M., HANS, S., BARILLARI, M. R., JOUFFE, L. & SAUSSEZ, S. (2020). Loss of Smell and Taste in 2013 European Patients With Mild to Moderate COVID-19, *Annals of Internal Medicine*, 2020, 1-4.
- MÜFTÜLER (BAÇ), M. (2020). “Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem”, içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- ÖZDEN, K. (2008). *Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşlarında Yönetim*. Ed. Ali Çoşkun, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- SHİH, G., LYNCH, D. J., DENYER, S. & SHAMMAS, B.(2020). “Fifth coronavirus case confirmed in U.S., 1,000 more cases expected in China”. The Washington Post, <https://web.archive.org/web/20200127132045/>
https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/coronavirus-china-latest-updates/2020/01/26/4603266c-3fa8-11ea-afe2-090eb37b60b1_story.html, Erişim tarihi: 10.05.2020.
- TÜRKİYE CUMHURİYETİ SAĞLIK BAKANLIĞI [SB]. (t.y). COVID-19 Halka Yönelik Sıkça Sorulan Sorular, <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/>, Erişim Tarihi:21.06.2020
- ULUTAŞ, U. (2020). “Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler”, içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- VİKİPEDİ (2020). COVID-19 Pandemisi, https://tr.wikipedia.org/wiki/COVID-19_pandemisi#cite_note-washingtonpost.com-6, Erişim Tarihi:19.06.2020
- ZARİFOĞLU, E. (2020). “Covid-19 Sonrası Küresel Ekonomi Trendleri”, içinde *Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*. Ed. Ufuk Ulutaş, SAM Yayınları, Ankara.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION [WHO] (2020a). Naming the Coronavirus Disease (COVID-19) and The Virus That Causes It. <https://web.archive.org/>, Erişim tarihi: 21.05.2020.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION [WHO] (2020b). Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak Situation. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, Erişim tarihi: 21.06.2020.
- TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR VAKFI [TÜSEV] (2020). *COVID-19 Salgınının Türkiye’de Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşlarına Etkisi Anketi Raporu, Nisan 2020*.